

LEFKÁNITS György

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A BÜNTETŐ ÓVINTÉZKEDÉSEKKEL KAPCSOLATBAN (Az 1339. kánon értelmezése)

I. A BÜNTETŐ ÓVINTÉZKEDÉSEK TÍPUSAI; II. A BÜNTETŐ ÓVINTÉZKEDÉSEK ALKALMAZÁSA.

A Trentói Zsinat (1545-1563) – Szent Pál szavaira utalva – arra hívja fel a püspököket, hogy nyájuk jó pásztora módjára, a büntetendő cselekményektől való visszatartás érdekében, a hívekkel szemben, amikor ennek helye van, előbb enyhébb figyelmeztetéseket alkalmazzanak, s csak akkor folyomodjanak a szigorúbb szankciók, a büntetések alkalmazásához, ha ezek hatástalanoknak bizonyultak.

*(...) illud primum eos admonendos censet, ut se pastores, non percussores esse meminerint, atque ita praeesse sibi subditis oportere, ut non in eis dominantur, sed illos tanquam filios et fratres diligant, elaborentque, ut hortando et monendo ab illicitis deterreant, ne ubi deliquerint, debitis eos poenis coercere cogantur. (...) cum saepe plus erga corrigendos agat benevolentia quam austeritas, plus exhortatio quam comminatio, plus charitas quam potestas (...) cum sit diligentis et pii simul pastoris officium, morbis ovium lenia primum adhibere fomenta; post, ubi morbi gravitas ita postulet, ad acriora et graviora remedia descendere (...)*¹

A Trentói Zsinat idézett szövegében megfogalmazott elv a gyökere annak a kánoni intézménynek, amelyet a hatályos Codex iuris canonici (CIC) az 1399. kánonjában a büntető óvintézkedések cím alatt, mint egyházjogi büntető szankciók szabályoz.

A büntető óvintézkedéseket vizsgálva az elkövetkezőkben két kérdéskört érintünk. Az első felvetés az óvintézkedések típusainak vizsgálata alapján arra keresi a választ, hogy a büntető óvintézkedéseknek CIC-ben található felsorolása taxatív jellegű-e, vagy – ahogyan a kánonjogászok egy csoportja véli – csupán példálózó felsorolás.

A második felvetés keretében, a büntető óvintézkedések alkalmazásával kapcsolatban azt vizsgáljuk, hogy ki, milyen feltételek esetén és milyen formai követelmények megtartása mellett alkalmazhat ilyen óvintézkedéseket.

¹ Conc. Tridentinum, Sessio XIII. (11 oct. 1551): *Les Conciles Oecumeniques*, II/2, Paris 1994. 1421-1422.

I. A BÜNTETŐ ÓVINTÉZKEDÉSEK TÍPUSAI

Az Egyházi Törvénykönyvben két kánon tartalmazza közvetlenül a büntető óvintézkedésekre vonatkozó előírásokat. Az 1312. kánon a gyógyító és jóvátevő büntetések említése után, a 3. §-ban kijelenti, hogy (...) *Alkalmaznak ezen kívül büntető óvintézkedéseket, (...) főként a büntetendő cselekmények megelőzésére.* Majd az 1339. kánon három paragrafusban tárgyalja a részletes szabályozást. Az 1312. kánon szerint a büntető óvintézkedések egyértelműen a büntető szankciók rendszerébe illeszkednek és bár egyes kánonjogászok véleménye eltérő ezen óvintézkedések jogi természetét illetően², abban azonban mindannyian egyetértenek, hogy jellegüket tekintve különböznek a sajátos értelemben vett büntetésektől.

Röviden összefoglalva a büntető óvintézkedések lényegét azt mondhatjuk, hogy azok a büntetéseknél enyhébb szankciók. A figyelmeztetés, mint büntető óvintézkedés inkább megelőző jellegű, míg a dorgálás inkább represszív.

Az ordinárius személyesen vagy delegáltja útján alkalmazhatja őket, bírói vagy közigazgatási eljárás keretében, mindig külső fórumon, írásban.

A régi Kódex (CIC 1917) 2306. kánonjában négy különböző büntető óvintézkedést ismert, a figyelmeztetést (monitio), a dorgálást (correptio), a büntető parancsot (praeceptum) és a felügyeletet (vigilantia). Ezzel szemben az új CIC az 1339. kánon 1. § és 2. § csupán kettőt sorol fel: a figyelmeztetést és a dorgálást. A büntető parancsot és a felügyeletet tehát törölte a felsorolásból a törvényhozó. A hatályos norma szövege ellenére egyes kánonjogászok úgy vélik, hogy ez nem egy kimerítő, hanem csupán példálózó jellegű felsorolása az óvintézkedéseknek.

Meg kell jegyeznünk, hogy már a CIC (1917) vonatkozásában is létezett olyan vélemény, amely a 2306. kánon négyes felsorolásával kapcsolatban azt állította, hogy az ordinárius, belátása szerint más óvintézkedéseket is alkalmazhat, azaz a felsorolás nem kimerítő jellegű. E. Jombart egyik munkájában úgy fogalmaz, hogy (...) *úgy tűnik, ez a felsorolás nem kizárólagos.*³ Indokolásul a Püspöki Kongregáció 1880. június 11-én hozott instrukciójára hivatkozik, amely az „egyéb lelki gyakorlatok” között említi a büntető óvintézkedéseket.⁴ Ugyanakkor egy másik munkájában a szerző maga írja, hogy a CIC (1917) hatályba lépése óta az előbb említett instrukció már nem kötelező erejű, segíti azonban 2306-2311. kánonok

² JOMBART, E., *Des délits et des peines*, in NAZ, R. (ed.), *Traité de Droit canonique*, IV. Paris 1954. 603. BORRAS, A., *Les sanctions dans l'Église. Commentaire du Livre VI du Code de Droit Canonique*, Paris 1990. 95. DE PAOLIS, V., *De sanctionibus in Ecclesia. Adnotationes in Codicem: Liber VI*, Romae 1986. 80.

³ JOMBART, E., *Des délits et des peines*, in NAZ, R. (ed.), *Traité de Droit canonique*, IV. Paris 1954. 694.

⁴ 4. Mediis quae praeservant praecipue accensentur spiritualia exercitia, monitiones et praecepta. Vö. Sacra haec EE. et RR. Congregatio, mature praesenti Ecclesiae conditione perpensa, quae pene ubique impeditur, quominus externam explicet suam actionem super materias et personas ecclesiasticas, et consideratio quoque defectu mediorum aptorum pro regulari curiarum ordinatione, constituit facultatem Ordinariis locorum expresse concedere, ut formas magis oeconomicas adhibere valeant in exercitio suae disciplinaris iurisdictionis super clericis. Ut autem tota iustitiae ratio sarta tectaue maneat, serveturque processuum canonica regularitas et uniformitas, opportunum censuit sequentes emanare normas, a curiis servandas. GASPARRI, P.–SERÉDI, J. (ed.), *Codicis iuris canonici fontes*, IV. Roma 1926. 1022-1025.

megértését.⁵ Ennek ismeretében kérdés, hogy vajon az „úgy tűnik” kifejezés használata a szerző erre vonatkozó bizonytalanságát fejezi-e ki, vagy valami másra utal ez a szóhasználat? Ugyanezt a kérdést tehetjük fel a salamanca-i kommentárral kapcsolatban is, ahol a szerző hasonlóan fogalmaz a hatályos CIC büntető óvintézkedéseket tartalmazó 1339. kánon magyarázata során, amikor kijelenti, hogy (...) *úgy hisszük, a Kódex jelenlegi felsorolása nem taxatív jellegű.*⁶

Véleményem szerint az idézett helyeken alkalmazott kifejezések – az „úgy tűnik” illetve az „úgy hisszük” – mindkét esetben ugyanazt a bizonytalanságot fejezik ki a szerzők részéről. Ezek után meg kell kísérelnünk választ adni arra a kérdésre, hogy a büntető óvintézkedések kimerítő vagy példálózó felsorolását tartalmazza-e a hatályos Egyházi Törvénykönyv?

A válaszadáshoz vizsgáljunk meg néhány fontos és egyben irányadó szöveget. Mindenek előtt II. János Pál pápa a *Sacrae disciplinae leges* kezdetű apostoli konstitúcióban úgy fogalmaz, hogy (...) *a kánoni törvények természetüknél fogva megkívánják, hogy megtartsák őket. Ezért a lehető legnagyobb gondot fordították arra, hogy a törvénykönyv hosszú előkészítése során a szabályok pontos kifejezést nyerjenek (...).* Vajon levonhatjuk-e ebből a kijelentésből azt a következtetést, hogy a Kódex kidolgozása során a törvényhozók arra törekedtek, hogy minden olyan bizonytalanságot, nem egyértelmű szövegezést elkerüljenek, amely a Kódex majdani alkalmazása során nehézségeket okozhat? Ha ez a következtetés helyes, akkor ez azt sugallja, hogy a hatályos törvény szövege pontosan fejezi ki a törvényhozó szándékát a büntető óvintézkedések esetében is, azaz nem hagy lehetőséget az ordináriusnak a megjelölteken kívül, más óvintézkedések alkalmazására, a felsorolás tehát taxatív jellegű.

Másik fontos irányadónak tekinthető dokumentum, az 1967. októberi Püspöki Szinódus által jóváhagyott és a Kódex reformjára vonatkozó elveket tartalmazó szöveg. Az első pontban úgy fogalmaz a Szinódus, hogy (...) *a törvénykönyvnek meg kell határoznia és védenie kinek-kinek a többiekkel és az egyházi közösséggel szemben fennálló jogait és kötelezettségeit, amennyiben ezek az Isten tiszteletét és a lelkek üdvösségét érintik.* A harmadik pont pedig azt tartalmazza, hogy (...) *a lelkipásztori gondozás lehető legjobb előmozdítása végett, az új jogban (...) vegyék figyelembe a szeretet, a mértékletesség (...) erényét is; ezekkel törekedjenek a méltányosságra nemcsak a törvények lelkipásztori alkalmazásában, hanem magában a törvényhozásban is, és ezért hagyják el a túl szigorú szabályokat, sőt inkább folyamodjanak a buzdításhoz és a meggyőzéshez ott, ahol nincs szükség a szigorú jog megtartására (...).*

Véleményem szerint ezeknek az elveknek az alapján kevésbé tűnik valószínűnek, hogy a törvényhozó hallgatólagosan lehetőséget akart hagyni az ordinárius

⁵ NAZ, R. (ed.), *Dictionnaire de Droit Canonique*, IV. Paris 1954. 575.

⁶ „Mientras que en el CIC de 1917 se enumeraban cuatro remedios penales (...), en el actual sólo se enumeran dos, si bien – creemos – de forma no taxativa (...)” in *Código de Derecho Canonico* (Edición bilingüe comentada, por los profesores de la Facultad de Derecho Canonico de la Universidad Pontificia de Salamanca) [Biblioteca de autores cristianos 442], Madrid 1983. 651.

számára, új kánoni büntető szankciók megalkotására és alkalmazására a büntető óvintézkedések terén.

Végül a büntető szankciókat tartalmazó 1312. kánon szerkezetét vizsgáljuk meg, mint harmadik irányadó szöveget. Az egyházi büntető szankcióknak három típusát különbözteti meg a Kódex: a.) a kánoni büntetések; b.) a büntető óvintézkedések és c.) a vezeklések. A kánon 1. §-a megnevezi a büntetések két típusát – gyógyító és jóvátévő büntetések –, majd azonnal utal azokra az egyéb kánonokra, amelyekben az egyes büntetési típusok különböző formáinak felsorolása található. Ezt követően – közvetlenül a jóvátévő büntetések típusának említése után –, a törvényhozó a 2. §-ban kifejezetten jelzi, hogy megadja a lehetőségét annak, hogy törvénnyel más jóvátévő büntetéseket is rendelhet az illetékes egyházi hatóság, belátása szerint. Majd közvetlenül ezek után, a 3. §-ban említi a kánon a büntető szankciók – a büntetésekhez, mint a szankciók egyik típusához képest – második típusát, a büntető óvintézkedéseket. Itt azonban csupán két formát sorol fel, a figyelmeztetést és a dorgálást.⁷

A szankciókra vonatkozó törvényhely struktúráját vizsgálva logikus a kérdés, hogy a szöveg alapot ad-e arra a következtetésre, hogy a törvényhozó valóban meg akarta hagyni az ordinárius számára a lehetőséget, a kánonban felsorolt óvintézkedéseken túl, más óvintézkedések alkalmazására is? Véleményem szerint a büntető szankciókat tartalmazó kánon szövegének struktúrája ellentmond egy ilyen következtetésnek. Ha ugyanis ugyanaz lett volna a törvényhozó szándéka a büntető óvintézkedésekkel kapcsolatban is, mint a jóvátévő büntetések esetén, tehát ha lehetőséget akart volna adni a törvényben nem említett, más óvintézkedés megformálására és alkalmazására, akkor azt hasonló módon jelezte volna, ahogyan tette a közvetlenül ezt megelőző paragrafusban.

Összefoglalva tehát, a Kódex reformjának a Püspöki Szinódus által írásba foglalt elvei, az új Kódexet kihirdető apostoli rendelkezésben megfogalmazottak, a régi CIC szabályainak kifejezett elhagyása és az új törvényszöveg szerkezete, azt mutatja, hogy a büntető óvintézkedések felsorolása az 1983-as Codex Iuris Canoniceben kimerítő felsorolás, azaz a törvényhozó nem adta meg a lehetőséget az ordináriusnak Kódexben felsoroltakon túl, más büntető szankció alkalmazására, óvintézkedés címén.

II. A BÜNTETŐ ÓVINTÉZKEDÉSEK ALKALMAZÁSA

Az 1339. kánon 1-2. § szerint az ordinárius – „lefolytatott vizsgálat után” – személyesen vagy más által alkalmazhat figyelmeztetést vagy dorgálást. Az ordinárius fogalmának meghatározásához figyelemmel kell lennünk a 134. kán. 1-2. § és a 295. kán. 1. §. rendelkezéseire. Ezek alapján nem kétséges, hogy a saját ordinárius alkalmazhat büntető óvintézkedéseket a saját alárendeltjeire akkor is, ha a területén kívül tartózkodik. Mi a helyzet azonban annak a hívőnek az eseté-

⁷ Vö. MARZOA, Á. in *Commentario exegético al Código de Derecho Canónico*, IV/1. Pamplona 1996. 253-257.

ben, aki a saját ordináriusának területén kívül okoz botrányt, vagy súlyos rendzavarást? Ki az az ordinárius, aki vele szemben jogosult a büntető óvintézkedés, a dorgálás alkalmazására? Ebben az esetben – ha a közrend megzavarása a részleges törvénybe ütközött – a 136. kán. és a 13. kán. 2. § alapján, a helyi ordinárius jogosult az óvintézkedés alkalmazására, értesítve erről természetesen a hívó saját ordináriusát. Indokolja ezt az is, hogy a törvény által megkívánt komoly vizsgálat-hoz össze kell gyűjteni a bizonyítékokat, amelyek -valószínűleg - azon a területen található, ahol az egyházi közrend súlyos megzavarása történt.

A Kódex úgy rendelkezik, hogy az ordinárius nem csak személyesen alkalmazhat óvintézkedést, hanem megteheti ezt „*más által*” is. Ebben az esetben nem egy rendes végrehajtó hatalommal, hanem egy delegált hatalommal rendelkező személyről van szó.⁸ A 137. kán. 1. § alapján a rendes végrehajtói hatalom delegálható egyetlen aktusra, esetünkben egy vizsgálat lefolytatására és óvintézkedés alkalmazására. De szólhat a megbízás az esetek összességére is, hacsak a jog kifejezetten másként nem rendelkezik. A megbízottat mindig úgy kell tekinteni, mint aki minden szükséges felhatalmazással rendelkezik, amely nélkül nem tudná gyakorolni (138. kán.).

Az 1339. kánonban előírt lefolytatandó vizsgálatot illetően kérdés, hogy melyek azok az eljárási szabályok, amelyek alapján az ordináriusnak vagy megbízottjának el kell járnia? Az 1717. kán. tartalmazza a *büntetőeljárás során* szükség-szerűen alkalmazandó előzetes eljárás szabályait. *Valahányszor az ordinárius legalább valószínű tudomást szerez egy büntetendő cselekményről, személyesen vagy más alkalmas személy útján óvatosan vizsgálja ki a tényeket és a körülményeket (...)* [1717. kán. 1. §].⁹ Igaz ugyan, hogy ez a kánon elsődlegesen a sajátos értelemben vett büntetések és nem az egyéb büntető szankciók kiszabása esetén kövendő eljárásra vonatkozik, mégis, a két esettípus lényegi elemeinek hasonlóságára tekintettel, úgy vélem, hogy az 1717. kánonban leírt eljárás szabályait kell alkalmazni a büntető óvintézkedések alkalmazásához – az 1339. kánonban - előírt vizsgálat esetén is. Természetesen egy büntető óvintézkedés alkalmazásához nincs szükség feltétlenül egy befejezett vagy akár megkísérelt kánoni bűncselekmény törvényi tényállásának megvalósulására. Az 1339. k. 1.§. csupán a büntetendő cselekmény elkövetésének közeli veszélyét, vagy elkövetett bűncselekmény súlyos gyanúját kívánja meg a figyelmeztetés, mint óvintézkedés alkalmazásának feltételeként. Ugyanakkor a két különböző típusú szankció esetében az előzetes eljárásban vizsgálandó helyzetek és körülmények - *büntetendő cselekmény elkövetésének közeli veszélye, vagy elkövetett bűncselekmény súlyos gyanúja* (1339. kán.) illetve *legalább valószínű tudomás egy büntetendő cselekményről* (1717. kán.1. §) - annyira hasonlatosak, hogy indokolt az azonos eljárási szabályok alkalmazása mindkét vizsgálat esetén.

Úgy tűnik, annak sincs akadálya, hogy az ordinárius ugyanezen eljárási szabályokat alkalmazza egy dorgálás, mint óvintézkedés kimondására irányuló előze-

⁸ *Il diritto nel mistero della Chiesa* (Quaderni Apollinaris 5), Roma 1995. 445-446.

⁹ Vö. PINTO, P.V., *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vatican 2001.² 993.

tes vizsgálat esetén is. Ez annál is inkább indokoltnak látszik, mivel a jog előírja, hogy a dorgálásnak (...) *a személy és a tett sajátosságainak megfelelőnek* (...) kell lennie (1399. kán. 2. §).¹⁰

Ezzel kapcsolatban pedig A. Borras, az új Kódex büntetőjogát magyarázó könyvében felhívja a figyelmet arra, hogy a körülmények figyelembevételének – azaz az érintett személy korának, pszichikai érettségének, egészségi állapotának stb. – különös jelentőséget kell tulajdonítani, ha az ordinárius azt akarja, hogy az általa alkalmazott dorgálás az adott személy tényleges megtérését, a magatartása pozitív irányú változását eredményezze.¹¹

Az óvintézkedés alkalmazásához megkívánt vizsgálat tehát valódi fontossággal bír. S ez nem csak az ordinárius oldalán igaz, hanem az óvintézkedéssel szankcionálandó hívő szempontjából is. Az ordinárius a vizsgálat eredményének ismeretében pontosan fel tudja mérni, hogy az adott körülmények figyelembevételével, milyen konkrét tartalommal kell kitöltenie az alkalmazandó óvintézkedést annak érdekében, hogy az a lehető leghatékonyabban legyen képes a hívő magatartásának befolyásolására. A hívő szempontjából pedig azért fontos ez a vizsgálat, mert egyrészt garanciát jelent számára egy esetleges alaptalan gyanú, vagy igazságtalan vád elhárítására, másrészt számára is fontos, hogy az ordinárius, a körülmények ismeretében, az általa elkövetett cselekménnyel ténylegesen arányos óvintézkedést alkalmazza vele szemben.

E néhány szempont alapján kijelenthető, hogy a Kódex szabályozása alapján a büntető óvintézkedések alkalmas és valóban hatékony eszközök lehetnek az ordinárius kezében arra, hogy egy egyházi közösségen belül, az esetlegesen a tiltott magatartások irányába induló, vagy már arra tartó híveket, jó pásztor módjára, enyhébb eszközökkel térítse vissza a nyájhoz, ahogyan ezt már a Trentói Zsinat ajánlotta. A Kódex által szabályozott tartalma és formája – a szükségképpen megkívánt írásbeli jelleg – önmagában képes a jószándékú hívő magatartásában, cselekedeteiben előidézni az általa célzott pozitív változást. Ugyanakkor, mint minden jogintézmény, jogi norma, a büntető óvintézkedések is csak akkor létezőek és csak annyit érnek valójában, amikor és amilyen mértékben ténylegesen élnek vele az arra jogosított ordináriusok.

¹⁰ Vö. LISTL, J.–SCHMITZ, H. (ed.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, 1999. 1121–1122.

¹¹ BORRAS, *Les sanctions*, 98.